INSTRUMENTELE POLITICO-JURIDICE INOVATOARE ALE UE PENTRU CONSOLIDAREA DEMOCRAȚIEI ȘI DREPTURILOR OMULUI

THE EU'S INNOVATIVE POLITICAL AND LEGAL INSTRUMENTS FOR STRENGTHENING DEMOCRACY AND HUMAN RIGHTS

Vlad MANOLE
Universitatea de Stat din Moldova
e-mail: *vladyt361@gmail.com*

CZU: [321.7:341.231.14]:061.1EU

Rezumat. Uniunea Europeană își fundamentează identitatea juridică și politică pe valorile democrației, statului de drept, respectării drepturilor omului și libertăților fundamentale, consacrate în art. 2 și art. 21 din Tratatul privind Uniunea Europeană, precum și în Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene. În ultimele două decenii, UE a dezvoltat un ansamblu complex de instrumente politico-juridice menite să protejeze și să promoveze aceste valori atât în interiorul Uniunii, cât și în acțiunea sa externă. Printre cele mai importante mecanisme se numără condiționalitatea democratică, clauzele privind drepturile omului în acordurile internaționale, misiunile de observare electorală, dialogurile politice și tematice privind drepturile omului, regimul global de sancțiuni pentru încălcări grave ale drepturilor omului, precum și instrumentele financiare de sprijinire a societății civile. Începând cu perioada financiară 2021–2027, fostul Instrument European pentru Democrație și Drepturile Omului este integrat în arhitectura NDICI–Global Europe prin Programul tematic „Drepturile Omului și Democrație”, ceea ce conferă politicii externe a UE o bază financiară mai amplă și mai flexibilă. Studiile de caz privind Ucraina, Republica Moldova și Tunisia demonstrează că eficiența instrumentelor europene depinde de voința politică internă, de capacitatea instituțională a statelor partenere, de reziliența societății civile și de coerența strategică a UE. Articolul susține că Uniunea Europeană dispune de o arhitectură normativă solidă, dar credibilitatea sa globală depinde de aplicarea consecventă, transparentă și nediscriminatorie a propriilor valori.

Cuvinte-cheie: *Uniunea Europeană, democrație, drepturile omului, statul de drept, NDICI–Global Europe, sancțiuni, condiționalitate democratică, misiuni electorale.*

JEL: F51; F53; F55; K33.

Abstract: The European Union grounds its legal and political identity in democracy, the rule of law, human rights and fundamental freedoms, as enshrined in Articles 2 and 21 of the Treaty on European Union and in the Charter of Fundamental Rights of the European Union. Over the last two decades, the EU has developed a complex set of political and legal instruments designed to protect and promote these values both internally and in its external action. The most relevant instruments include democratic conditionality, human rights clau-

ses in international agreements, election observation missions, political and thematic human rights dialogues, the EU Global Human Rights Sanctions Regime, and financial mechanisms supporting civil society. Since the 2021–2027 financial framework, the former European Instrument for Democracy and Human Rights has been incorporated into the NDICI–Global Europe architecture through the Human Rights and Democracy thematic programme, providing a broader and more flexible financial basis for EU external action. Case studies on Ukraine, the Republic of Moldova and Tunisia show that the effectiveness of EU instruments depends on domestic political will, institutional capacity, the resilience of civil society and the strategic coherence of the Union. The article argues that the EU has a solid normative architecture, yet its global credibility depends on the consistent, transparent and non-selective application of its own values.

Keywords: *European Union, democracy, human rights, rule of law, NDICI–Global Europe, sanctions, democratic conditionality, election observation missions.*

JEL: F51; F53; F55; K33.

Introducere. În contextul regresului democratic global, al multiplicării conflictelor regionale, al presiunilor hibride și al deteriorării spațiului civic în numeroase state, rolul UE ca actor normativ și strategic devine tot mai relevant. UE nu se limitează la proclamarea valorilor democratice, ci încearcă să le transpună în politici, condiționalități, instrumente financiare, mecanisme de sancționare și forme instituționalizate de dialog politic. Temeiul juridic al acestei acțiuni este oferit de art. 2 TUE, care consacră valorile fundamentale ale Uniunii, și de art. 21 TUE, care stabilește că acțiunea externă a UE se întemeiază pe democrație, statul de drept, universalitatea și indivizibilitatea drepturilor omului, respectarea demnității umane, egalitate și solidaritate. Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, devenită obligatorie juridic odată cu intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona, completează această arhitectură normativă și transformă protecția drepturilor fundamentale într-un criteriu transversal al politicilor europene.

Actualitatea temei este amplificată de faptul că UE se confruntă simultan cu provocări interne și externe: reculul statului de drept în unele state membre, instrumentalizarea migrației, războiul Federației Ruse împotriva Ucrainei, presiunile asupra vecinătății estice, dezinformarea și utilizarea tehnologiilor digitale pentru manipularea proceselor democratice. În acest context, instrumentele politico-juridice ale UE trebuie analizate nu doar ca expresie a unei vocații normative, ci și ca mecanisme de apărare a ordinii democratice europene.

Scopul prezentului articol constă în analiza principalelor instrumente politico-juridice prin care Uniunea Europeană contribuie la consolidarea democrației și drepturilor omului. Obiectivele cercetării sunt: identificarea fundamentelor juridice ale acțiunii UE; examinarea instrumentelor instituționale, financiare și sancționatorii; evaluarea eficienței acestora în cazurile Ucrainei, Republicii Moldova și Tunisiei;

evidențierea limitelor și contradicțiilor politicii europene; formularea unor recomandări privind consolidarea coerenței și credibilității UE.

Gradul de investigație a temei cercetate. Problematica instrumentelor politico-juridice utilizate de Uniunea Europeană pentru consolidarea democrației și protecția drepturilor omului beneficiază de o literatură amplă, dar fragmentată, situată la intersecția dreptului UE, politicii externe europene, studiilor privind democratizarea, securității internaționale și guvernanței globale. Complexitatea domeniului rezultă din caracterul multidimensional al acțiunii europene, care combină norme juridice, mecanisme instituționale, instrumente financiare, condiționalitate politică, sancțiuni, observare electorală, politica de extindere și, tot mai pronunțat, mecanisme de protecție a democrației în mediul digital.

Fundamentul normativ al acestei politici este consacrat de Tratatul privind Uniunea Europeană și Carta drepturilor fundamentale, care plasează democrația, statul de drept și drepturile omului atât la baza ordinii juridice europene, cât și între principiile directoare ale acțiunii externe [1]. Articolele 2 și 21 TUE susțin astfel conceptualizarea UE ca actor normativ, capabil să proiecteze în exterior valorile pe care se întemeiază propria sa construcție politică și juridică.

Dimensiunea strategică a fost consolidată prin Strategia Globală a UE din 2016, care a introdus reziliența drept reper al relațiilor cu statele partenere, și prin Planul de acțiune privind drepturile omului și democrația 2020–2024, ulterior prelungit până în 2027 [3; 4]. Aceste documente confirmă integrarea obiectivelor democratice și a protecției drepturilor fundamentale în politica externă, securitate, cooperare pentru dezvoltare și relațiile cu statele terțe. Un domeniu important de cercetare vizează arhitectura financiară a acțiunii externe. Regulamentul (UE) 2021/947 privind NDICI–Global Europe a integrat instrumentele externe într-un cadru financiar mai coerent, iar programul tematic *Human Rights and Democracy* permite sprijinirea societății civile, mass-mediei independente și apărătorilor drepturilor omului inclusiv în contexte politice restrictive [6]. Această capacitate de finanțare directă conferă UE posibilitatea de a acționa chiar și atunci când cooperarea cu autoritățile guvernamentale este limitată.

Literatura examinează, de asemenea, regimul global de sancțiuni al UE în domeniul drepturilor omului, instituit prin Decizia (PESC) 2020/1999 și Regulamentul (UE) 2020/1998 [8]. Acest mecanism permite adoptarea unor măsuri restrictive împotriva persoanelor și entităților responsabile de încălcări grave, individualizând răspunderea și extinzând capacitatea operațională a politicii externe europene [10].

Misiunile UE de observare electorală reprezintă un alt instrument relevant, prin monitorizarea proceselor electorale, formularea de recomandări și susținerea consolidării instituțiilor democratice [11]. Eficiența lor depinde însă de continuitatea mo-

nitorizării și de disponibilitatea autorităților naționale de a transforma recomandările în reforme efective.

Politica de extindere constituie unul dintre cele mai puternice mecanisme de condiționalitate democratică. Comunicările Comisiei Europene și rapoartele de țară privind Republica Moldova și Ucraina permit evaluarea progreselor în domeniul reformei justiției, combaterii corupției, funcționării instituțiilor democratice și protecției drepturilor fundamentale [13]. Perspectiva aderării amplifică astfel capacitatea UE de a influența transformările interne prin corelarea progreselor politice cu avansarea în procesul de integrare.

O dimensiune relativ recentă privește apărarea democrației în spațiul digital. Planul european de acțiune pentru democrație, Pachetul privind apărarea democrației, Regulamentul privind serviciile digitale și inițiativa *European Democracy Shield* extind instrumentarul european către combaterea dezinformării, interferențelor străine, manipulării informaționale și vulnerabilităților proceselor electorale generate de platforme digitale și tehnologii emergente [16].

Analizele critice evidențiază însă și limite importante. Cazul Tunisiei demonstrează tensiunea dintre promovarea valorilor democratice și prioritățile legate de migrație, securitate și stabilitate regională [20]. Studiile Carnegie Europe, ECDPM, precum și contribuțiile lui Balfour și Stratulat relevă riscul aplicării selective a standardelor și necesitatea unei articulări mai coerente între condiționalitate, finanțare, sancțiuni, diplomație și instrumentele digitale [22].

În ansamblu, gradul de investigare a temei este ridicat, dar literatura rămâne dispersată între analize juridice, politice, financiare și tehnologice. Persistă necesitatea unei abordări integrate, capabile să evalueze nu doar existența instrumentelor UE, ci și coerența, complementaritatea și eficiența lor în transformarea angajamentelor normative în rezultate democratice durabile.

Materiale și metode. Cercetarea se bazează pe analiza documentelor juridice primare ale UE, a strategiilor și planurilor de acțiune adoptate de instituțiile europene, a documentelor Consiliului, Comisiei Europene, Parlamentului European și Serviciului European de Acțiune Externă. Au fost utilizate, de asemenea, rapoarte privind extinderea UE, documente referitoare la NDICI–Global Europe, informații privind Regimul global de sancțiuni pentru drepturile omului și materialele oficiale privind misiunile UE de observare electorală. Metodologic, articolul utilizează analiza juridico-doctrinară, analiza instituțională, metoda comparativă și metoda studiului de caz. Analiza juridico-doctrinară permite examinarea temeiurilor normative ale politicii UE. Metoda comparativă facilitează evidențierea diferențelor dintre aplicarea instrumentelor europene în Ucraina, Republica Moldova și Tunisia. Studiul de caz permite evaluarea impactului instrumentelor UE în contexte politice diferite: stat

aflat în război și proces accelerat de apropiere europeană, stat candidat cu reforme fragile și stat partener afectat de regres democratic.

Rezultate și discuții

Fundamentul normativ al acțiunii UE. Uniunea Europeană se distinge prin faptul că valorile democratice nu reprezintă doar obiective politice, ci principii juridice înscrise în tratatele sale constitutive. Art. 2 TUE definește democrația, statul de drept și drepturile omului ca valori fundamentale ale Uniunii, iar art. 21 TUE extinde aceste valori asupra acțiunii externe. Această dublă ancorare internă și externă conferă UE o identitate normativă specifică. Totuși, existența unui cadru juridic solid nu garantează automat eficiența politică. Problema centrală nu este lipsa normelor, ci aplicarea lor consecventă. De aceea, credibilitatea Uniunii depinde de capacitatea sa de a evita dublul standard: fermitate față de partenerii externi, dar toleranță excesivă față de propriile derapaje interne sau față de parteneri strategici importanți.

Condiționalitatea democratică este unul dintre cele mai importante instrumente politico-juridice ale UE, care presupune legarea beneficiilor politice, economice, comerciale sau financiare de respectarea unor criterii privind democrația, statul de drept, drepturile omului și buna guvernare. Acest mecanism este vizibil în politica de extindere, în acordurile de asociere, în politica europeană de vecinătate și în relațiile comerciale cu state terțe. În cazul Republicii Moldova și Ucrainei, condiționalitatea europeană a devenit mai puternică după obținerea statutului de state candidate. Rapoartele de extindere ale Comisiei Europene evaluează sistematic progresele în domeniul instituțiilor democratice, reformei justiției, luptei anticorupție, drepturilor fundamentale și administrației publice. Astfel, condiționalitatea nu mai funcționează doar ca presiune externă, ci ca mecanism de structurare a reformelor interne. Totuși, aplicarea condiționalității rămâne vulnerabilă la factori geopolitici. În contexte de criză, UE poate fi tentată să privilegieze stabilitatea imediată în detrimentul standardelor democratice. Această tensiune este vizibilă mai ales în relațiile cu statele din vecinătatea sudică, unde gestionarea migrației și cooperarea securitară pot diminua presiunea europeană pentru reforme democratice reale.

NDICI–Global Europe și sprijinul financiar pentru societatea civilă. Un element central al arhitecturii actuale este NDICI–Global Europe, instrumentul financiar principal al acțiunii externe a UE pentru perioada 2021–2027. În cadrul acestuia, Programul tematic „Drepturile Omului și Democrație" continuă logica fostului EIDHR, dar într-o formulă integrată și mai amplă. Importanța sa constă în sprijinirea organizațiilor societății civile, a apărătorilor drepturilor omului, a mass-mediei independente, a actorilor democratici și a inițiativelor de monitorizare a proceselor

electorale. Particularitatea majoră a acestui instrument este capacitatea de a susține actori non-guvernamentali chiar și în contexte politice restrictive, inclusiv atunci când autoritățile statului partener nu manifestă deschidere față de sprijinul european. Această flexibilitate este esențială în regimuri autoritare sau hibride, unde societatea civilă reprezintă adesea principalul spațiu de rezistență democratică. Pentru Republica Moldova, sprijinul UE acordat societății civile, mass-mediei independente și reformelor instituționale are o relevanță deosebită, mai ales în contextul războiului din Ucraina, al dezinformării și al presiunilor externe asupra parcursului european. Pentru Ucraina, sprijinul european contribuie la menținerea rezilienței democratice în condiții de război. În schimb, cazul Tunisiei arată că finanțarea europeană trebuie însoțită de mecanisme stricte de monitorizare, transparență și condiționalitate în materie de drepturi fundamentale.

Regimul global de sancțiuni pentru drepturile omului. Adoptarea regimului global de sancțiuni pentru drepturile omului a reprezentat una dintre cele mai importante inovații ale politicii externe europene. Acest regim permite sancționarea persoanelor și entităților responsabile de încălcări grave ale drepturilor omului, indiferent de localizarea geografică. Sancțiunile includ interdicții de călătorie, înghețarea activelor și interdicția de a pune fonduri sau resurse economice la dispoziția persoanelor sau entităților desemnate. Valoarea acestui instrument constă în individualizarea răspunderii. UE nu sancționează doar state, ci și persoane, grupuri sau entități implicate în tortură, represiune, violențe sexuale și de gen, încălcarea libertății de exprimare, reprimarea opoziției democratice sau abuzuri împotriva societății civile. Totuși, eficiența regimului depinde de capacitatea de documentare, de consensul politic dintre statele membre și de coordonarea cu parteneri internaționali precum Statele Unite, Regatul Unit sau Canada.

Misiunile UE de observare electorală constituie unul dintre cele mai vizibile instrumente de promovare a democrației, care oferă evaluări independente și imparțiale ale proceselor electorale, formulează recomandări și contribuie la creșterea încrederii publice în alegeri. Spre deosebire de simpla monitorizare în ziua scrutinului, misiunile UE analizează întregul proces electoral: cadrul juridic, administrația electorală, campania, finanțarea politică, accesul la mass-media, participarea femeilor și minorităților, soluționarea contestațiilor și implementarea recomandărilor anterioare. Acest instrument are un potențial semnificativ, dar efectul său depinde de disponibilitatea autorităților naționale de a implementa recomandările. În statele cu angajament democratic real, misiunile electorale pot stimula reforme legislative și instituționale. În regimuri autoritare sau hibride, ele pot avea un impact mai degrabă simbolic, dacă recomandările nu sunt preluate în politici publice.

Instrumentele digitale de apărare a democrației. O dimensiune care trebuie integrată mai clar în articol este legătura dintre democrație, drepturile omului și spațiul digital. În prezent, amenințările la adresa democrației nu mai provin doar din lovituri de stat, fraudă electorală sau represiune clasică, ci și din manipularea informațională, campanii de dezinformare, microtargetare politică, atacuri hibride și utilizarea inteligenței artificiale pentru distorsionarea dezbaterii publice. În acest sens, Digital Services Act, Planul european de acțiune pentru democrație, Pachetul privind apărarea democrației și inițiativa *European Democracy Shield* trebuie incluse în analiza instrumentelor inovatoare ale UE. Aceste mecanisme urmăresc consolidarea integrității spațiului informațional, protejarea proceselor electorale, combaterea interferențelor străine și consolidarea rezilienței democratice, care evidențiază că UE își extinde treptat politica democratică de la instrumente clasice - condiționalitate, sancțiuni, finanțare - spre instrumente de guvernanță digitală și securitate democratică.

Studii de caz

Ucraina. În cazul Ucrainei, instrumentele UE au avut un rol major după Euromaidan și, mai ales, după declanșarea agresiunii militare ruse la scară largă. Sprijinul european a combinat asistența macrofinanciară, susținerea reformelor anticorupție, sprijinul pentru instituții democratice, condiționalitatea legată de aderarea la UE și măsurile restrictive împotriva actorilor implicați în destabilizare și încălcări grave ale drepturilor omului. Ucraina demonstrează că presiunea externă europeană poate produce rezultate atunci când este dublată de mobilizare socială internă și de un obiectiv strategic clar: integrarea europeană.

Republica Moldova reprezintă un caz relevant pentru eficiența condiționalității europene în vecinătatea estică. Liberalizarea regimului de vize, Acordul de Asociere UE-Republica Moldova, DCFTA, statutul de țară candidată și evaluările anuale ale Comisiei Europene au creat un cadru de reformă relativ coerent. UE a contribuit la consolidarea instituțiilor, la reforma justiției, la combaterea corupției, la sprijinirea societății civile și la creșterea rezilienței democratice. Totuși, progresele rămân vulnerabile din cauza polarizării politice, influențelor externe, dezinformării și capacității administrative limitate.

Tunisia ilustrează limitele politicii europene de promovare a democrației. După 2011, UE a susținut tranziția democratică tunisiană prin asistență financiară, dialog politic și sprijin pentru societatea civilă. Cu toate acestea, regresul democratic produs după concentrarea puterii în mâinile președintelui Kais Saied a evidențiat limitele influenței europene. Cazul Tunisiei arată că atunci când prioritățile privind

migrația și securitatea prevalează asupra drepturilor omului, UE riscă să transmită semnale contradictorii și să-și slăbească profilul de actor normativ.

Concluzii și recomandări. Uniunea Europeană dispune de o arhitectură politico-juridică amplă pentru consolidarea democrației și drepturilor omului. Aceasta include fundamente juridice solide, instrumente financiare, mecanisme de condiționalitate, sancțiuni individuale, misiuni electorale, dialoguri politice și, tot mai mult, instrumente digitale de protejare a democrației. Eficiența acestor instrumente nu este însă uniformă. În Ucraina și Republica Moldova, perspectiva aderării la UE a creat un stimulent puternic pentru reforme, deși rezultatele depind de voința politică internă și de capacitatea instituțională. În Tunisia, lipsa unei perspective de aderare, combinată cu prioritățile europene privind migrația și securitatea, a redus impactul condiționalității democratice. Pentru consolidarea eficienței sale, UE trebuie să aplice mai consecvent principiul condiționalității democratice, să evite dublul standard, să consolideze sprijinul pentru societatea civilă, să asigure transparența finanțărilor externe și să integreze mai ferm protecția drepturilor omului în parteneriatele privind migrația și securitatea. De asemenea, instrumentele digitale de protecție a democrației trebuie conectate mai clar cu politica externă a UE, în special în raport cu statele candidate și vecinătatea estică.

În concluzie, UE rămâne unul dintre cei mai importanți actori globali în domeniul promovării democrației și drepturilor omului. Totuși, forța sa nu depinde doar de existența instrumentelor, ci de aplicarea lor coerentă, previzibilă și credibilă. UE poate rămâne un reper global al democrației numai dacă reușește să îmbine valorile declarate cu acțiuni politice ferme, transparente și consecvente.

Referințe bibliografice

1. Uniunea Europeană. Tratatul privind Uniunea Europeană, versiune consolidată. *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, C 202, 7.06.2016. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:02016M/TXT-20200301
2. Uniunea Europeană. Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene. *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, C 202, 7.06.2016. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT
3. European External Action Service. *Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy.* Bruxelles, 2016. https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eugs_review_web_0.pdf
4. Council of the European Union. *EU Action Plan on Human Rights and Demo-*

cracy 2020–2024. Bruxelles, 2020. https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eu_action_plan_on_human_rights_and_democracy_2020-2024.pdf
5. European External Action Service. *EU Action Plan on Human Rights and Democracy 2020–2027.* Bruxelles, 2024. https://eupolcopps.eu/uploads/17259689171835252362.pdf
6. Regulation (EU) 2021/947 of the European Parliament and of the Council establishing the Neighbourhood, Development and International Cooperation Instrument – Global Europe. *Official Journal of the European Union*, L 209, 14.06.2021. https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/947/oj/eng
7. EUcalls. (2021, December 16). *Global Europe Human Rights and Democracy: The new EU programme to promote universal values*. https://eucalls.net/blog/human-rights-democracy-programme
8. Council of the European Union. (2020). *Council Decision (CFSP) 2020/1999 of 7 December 2020 concerning restrictive measures against serious human rights violations and abuses*. *Official Journal of the European Union, L 410 I*, 13–19. http://data.europa.eu/eli/dec/2020/1999/oj
9. Council Regulation (EU) 2020/1998 concerning restrictive measures against serious human rights violations and abuses. Official Journal of the European Union, L 410I, 7.12.2020. https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2020/1998/oj/eng
10. Council of the European Union. *Sanctions against human rights violations: EU Global Human Rights Sanctions Regime.* Bruxelles, 2026. https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions-human-rights-abuses/
11. European External Action Service. *EU Election Observation Missions.* Bruxelles, 2026. https://www.eeas.europa.eu/node/410608_nb?s=3861
12. European External Action Service. *Handbook for European Union Election Observation,* 4th edition. Bruxelles, 2025. https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/2025/documents/Handbook_EU_EOMs_4th_2025_EN_web.pdf
13. European Commission. *2025 Communication on EU Enlargement Policy.* Bruxelles, 4.11.2025. https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/eb69a890-40d6-4696-801e-612d51709fdd_en?filename=2025%20Communication%20on%20EU%20Enlargement%20Policy.pdf
14. European Commission. *Republic of Moldova 2025 Report.* SWD(2025) 758 final. Bruxelles, 4.11.2025. https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=SWD:2025:0758:FIN:EN:PDF
15. European Commission. *Ukraine 2025 Report.* SWD(2025) 759 final. Bruxelles, 4.11.2025. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52025SC0759

16. European Commission. *European Democracy Action Plan.* COM(2020) 790 final. Bruxelles, 2020. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52020DC0790
17. European Commission. *Defence of Democracy Package.* COM(2023) 630 final. Bruxelles, 2023. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52023DC0630
18. Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council on a Single Market for Digital Services - Digital Services Act. *Official Journal of the European Union, L 277,* 27.10.2022. https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/2065/oj/eng
19. European Commission / High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy. *European Democracy Shield.* Bruxelles, 2025. https://epd.eu/what-we-do/policy/european-democracy-shield/
20. European Ombudsman. *Ombudsman criticises Commission failure to inform public how it assessed human rights risks in EU–Tunisia agreement.* Bruxelles, 2024. https://www.ombudsman.europa.eu/en/news-document/en/194322
21. European Parliament. (2024). *European Parliament resolution of 14 March 2024 on the adoption of the Special Measure in favour of Tunisia for 2023 (2024/2573(RSP))* (C/2024/6563). *Official Journal of the European Union, C/2024/6563*, 12 November 2024. http://data.europa.eu/eli/C/2024/6563/oj
22. Carnegie Europe. *European Democracy Support Annual Review 2024.* Bruxelles, 2025. https://carnegieendowment.org/europe/research/2025/01/european-democracy-support-annual-review-2024
23. SABOURIN, A., & JONES, A. (2023). *More than targets: How the EU promotes democracy, human rights and gender equality through Global Europe and beyond* (Discussion Paper No. 337). European Centre for Development Policy Management. https://ecdpm.org/work/how-eu-promotes-democracy-human-rights-gender-equality-global-europe-beyond
24. STRIK, T., & ROBBESOM, R. (2024). Compliance or complicity? An analysis of the EU-Tunisia deal in the context of the externalisation of migration control. *Netherlands International Law Review, 71*, 199–225. https://doi.org/10.1007/s40802-024-00251-x
25. BALFOUR, R., & STRATULAT, C. (Eds.). (2015). *EU member states and enlargement towards the Balkans* (Issue Paper No. 79). European Policy Centre. https://d1xp398qalq39s.cloudfront.net/content/PDF/2015/Issue_Paper_79_-_EU_member_states_and_enlargement_towards_the_Balkans.pdf